

Mange jobber, men mindre enn før

Det norske arbeidsmarkedet er preget av høy yrkesdeltakelse sammenliknet med andre europeiske land. Både kvinner og eldre i Norge er mer yrkesaktive enn gjennomsnittet i vår verdensdel. Andelen som jobber deltid er imidlertid høy, særlig for kvinner. Den ukentlige arbeidstiden har gått ned de siste tiårene og er lavere enn gjennomsnittet for de europeiske landene. Ni av ti norske arbeidstakere er stort sett fornøyd med jobben sin, selv om nesten en fjerdedel sier at de i noen grad opplever arbeidet som en psykisk belastning. Ni av ti svarer også at de har mange oppgaver som gir arbeidsglede.

Høy deltakelse i arbeidslivet

Norge har en svært yrkesaktiv befolkning sammenliknet med andre land (figur 1). Yrkesandelen var 10 prosentpoeng høyere i Norge sammenliknet med gjennomsnittet for OECD-landene i 2005. Årsakene til dette er blant annet at norske kvinner jobber mer enn hva som er vanlig ellers i Europa. Det er også relativt høy yrkesdeltakelse blant eldre i Norge.

Arbeidsstyrken utgjorde 2 400 000 personer i 2005, ifølge Arbeidskraftundersøkelsen (AKU). Selv om antall personer i arbeidsstyrken gikk opp med 18 000 personer fra 2004, gikk den gjennomsnittlige yrkesdeltakelsen noe ned. Årsaken til dette er at andelen eldre og yngre, som har relativt lav yrkesaktivitet, øker i befolkningen. Nedgangen i yrkesaktivitet var størst blant personer i alderen 16-24 år.

Det har vært en sterk vekst med over 700 000 personer i arbeidsstyrken de siste 30 årene. Yrkesandelen har gått opp fra 61 prosent i 1972 til 72 prosent i 2005. Det er særlig kvinner som har bidratt til denne oppgangen. Perioden fra 1980 og fram til i dag kjennetegnes av en sterk og relativt jevn sysselsetningsvekst blant kvinner. Gapet mellom kvinners og menns yrkesdeltakelse har aldri vært mindre enn i 2005, se figur 2.

Antallet arbeidstimer har ikke økt i takt med antall personer i jobb. I 1972 ble det jobbet 2,9 milliarder timer, mot 3,1 milliarder i 2005, ifølge Statistisk sentralbyrås (SSBs) nasjonalregnskap. Det totale antallet arbeidstimer er dermed fordelt på flere personer i dag enn for 30 år siden. Den utførte arbeidstiden har i tråd med dette gått ned i samme periode. Det vil si at det er flere som jobber, men at vi i gjennomsnitt jobber langt mindre enn tidligere.

Den utførte arbeidstiden er redusert med nesten fem timer siden 1972. Det er menn som står for mesteparten av denne reduksjonen med nær fem timer. Kvinners arbeidstid har i den samme perioden sunket med en time. Tall fra Eurostat viser også at vi har 4 timer kortere arbeidstid per uke enn gjennomsnittet for EU- og EFTA-landene (Eurostat LFS 2. kvartal 2005).

Norge ligger på deltidstoppen i Europa

Nordmenn jobber i større grad deltid¹ enn hva som er vanlig i de andre europeiske landene, se figur 3. Dette gjelder både for kvinner og menn.

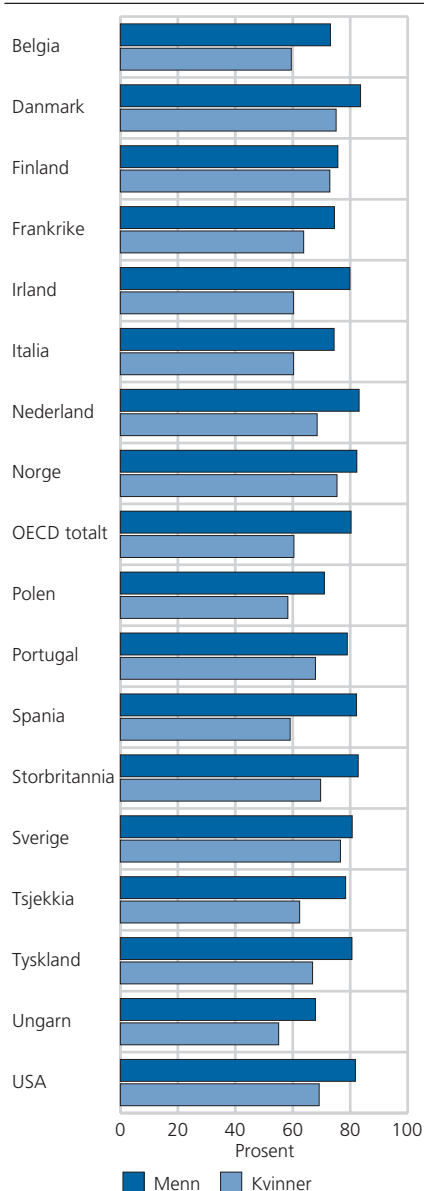
*Ylva Lohne og
Tor Morten Normann*

Arbeidsstyrken er summen av sysselsatte og arbeidsledige. Yrkesandel omfatter både sysselsatte og ledige og viser forholdet mellom arbeidsstyrken og resten av befolkningen.

Ylva Lohne er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk, (ylva.lohne@ssb.no).

Tor Morten Normann er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk (tor.morten.normann@ssb.no).

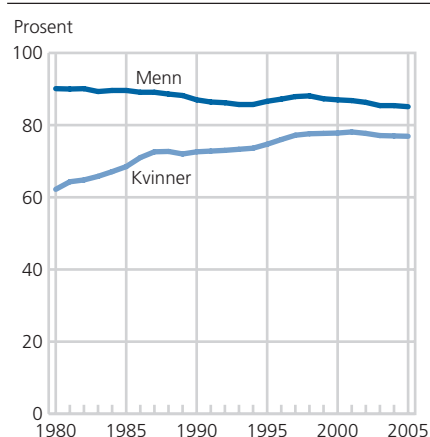
Figur 1. Personer i arbeidsstyrken¹, etter kjønn. 25-66 år. Utvalgte land. 2005. Prosent av alle personer i hver gruppe

¹ Arbeidsstyrken totalt i forhold til befolkningen 15-64 år (for Norge, Spania, Sverige, Storbritannia og USA: 16-64 år).

Kilde: Employment Outlook, OECD.

Figur 2. Personer i arbeidsstyrken, etter kjønn. 25-66 år. 1980-2005. Prosent av alle personer i hver gruppe

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen (AKU), Statistisk sentralbyrå.

Nesten dobbelt så mange norske menn jobber deltid sammenliknet med gjennomsnittet i EU- og EFTA-landene, og norske kvinner ligger drøyt 10 prosentpoeng over gjennomsnittet (Lohne 2005). Den høye yrkesdeltakelsen for kvinner og eldre er noe av årsaken til den høye deltidsandelen.

I 2005 jobbet 42 prosent av sysselsatte kvinner deltid, mot 12 prosent menn. Forskjellen mellom kjønnene er altså stor, selv om andelen deltids-sysselsatte kvinner har gått ned de siste 20 årene, og det samtidig er blitt noe mer vanlig å arbeide deltid for menn.

Det ser ut til at kvinner bruker deltid som en generell tilpasning til arbeidslivet, mens menn arbeider deltid i mer begrensete perioder i livet. Den typiske deltidsarbeidende kvinne har flere enn ett barn under 16 år. Hun arbeider gjerne 60-80 prosent og oppfatter seg selv i hovedsak som yrkesaktiv. Den typisk deltidsarbeidende mann har en mindre deltidsjobb, gjerne ved siden av skolegang eller mot slutten av sin yrkeskarriere (Lohne og Næsheim 2003).

Mange eldre i jobb

I tillegg til at kvinners yrkesaktivitet er svært høy, har Norge tredje høyeste yrkesdeltakelse blant eldre i EU- og EFTA-landene (figur 4). Nær sju av ti norske arbeidstakere i alderen 55 til 64 år er fremdeles i arbeid. Bare Sverige og Island har flere eldre som er i jobb. Italia og Belgia ligger dårligst an, med bare 30 prosent yrkesdeltakelse blant eldre.

Hvor mange eldre som er i arbeid, bestemmes ikke bare av andelen eldre som er sysselsatt, men også av hvor mange eldre det er i befolkningen. De store fødselskullene etter 2. verdenskrig har nå passert 55 år og drar tallet på sysselsatte i alderen 55-74 år kraftig opp. I tillegg er det blant kvinner over 55 år blitt en langt høyere andel som er sysselsatt. For menn har derimot andelen blitt noe lavere.

De store etterkrigskullene nærmer seg nå en alder hvor andelen sysselsatte faller kraftig. Siden årskullene også er store, betyr dette at et stort antall sysselsatte kan forsvinne ut av arbeidsmarkedet hvert år framover (Lohne og Næsheim 2006).

Mange ønsker å arbeide mer ...

Antall undersysselsatte er gått opp fra 86 000 i 2003 til 98 000 i 2005. Kvinnene står for mesteparten av oppgangen. Siden AKU startet å måle undersysselsettingen i 1989 har tallet aldri vært høyere. Undersysselsatte er sysselsatte som har deltid som sin avtalte arbeidstid, men som ønsker – og har forsøkt å få – mer arbeid. Over 60 prosent av de undersysselsatte jobber innenfor helse- og sosialtjenester samt varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet. Det er også innenfor de samme to næringsgruppene at vi finner

de fleste deltidssysselsatte. En del av de undersysselsatte har antakeligvis den arbeidstiden de ønsker seg i praksis, fordi dette er næringer hvor det ofte er mulig å ta vakter i tillegg til den avtalte arbeidstiden.

... og mange midlertidig ansatte ønsker fast jobb

Over 200 000 personer var ansatt på midlertidig basis i 2005, viser tall fra AKU. Det tilsvarer 9,5 prosent av alle ansatte. Av de 201 000 midlertidig ansatte var flesteparten ansatt innenfor helse og sosialtjenester (64 000). Det utgjorde om lag 15 prosent av alle ansatte innenfor denne næringsen. Andre næringer med høye andeler midlertidige ansatte, er hotell og restaurant og undervisning, med henholdsvis 15 og 13 prosent.

Nær åtte av ti gir uttrykk for at de ønsker fast jobb. Det store flertallet av disse har også forsøkt å få det. Ønsket om fast ansettelse er mer utbredt blant kvinner enn blant menn, henholdsvis 87 og 64 prosent. Andelen som har forsøkt å få fast ansettelse, er også høyere blant kvinner.

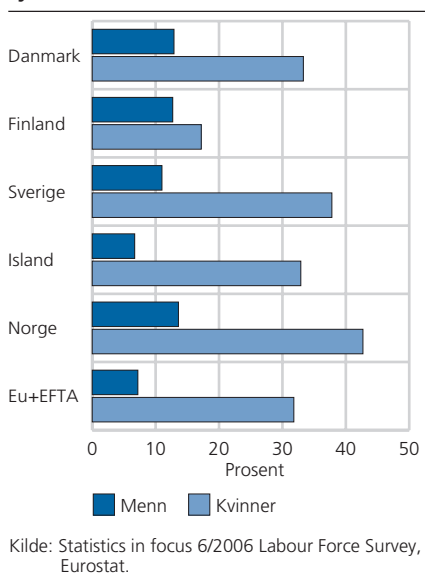
Svingninger i sykefraværet

Det har vært svingninger i sykefraværet de siste årene. Ifølge AKU var sykefraværet på 3,2 prosent i 1980. Sykefraværet var på det laveste i 1994 med 2,4 prosent, for å nå en topp rundt 2000-2002 på 4,0 prosent. Fraværet har siden sunket til 3,2 prosent, som var årsgjennomsnittet for 2005. AKU gir et langsiktig bilde av sykefraværet. Her telles de som har vært midlertidig fraværende fra arbeid hele undersøkelsesuken på grunn av sykdom, og andelen regnes som prosent av alle sysselsatte. Siden det er hele uker som teller, blir sykefraværsprosenten naturlig nok lavere enn tallene fra den sentrale sykefraværstatistikken. Den sentrale sykefraværstatistikken teller også med tapte dagsverk fra kortere sykefravær, aktiv sykemelding og graderte sykemeldinger.

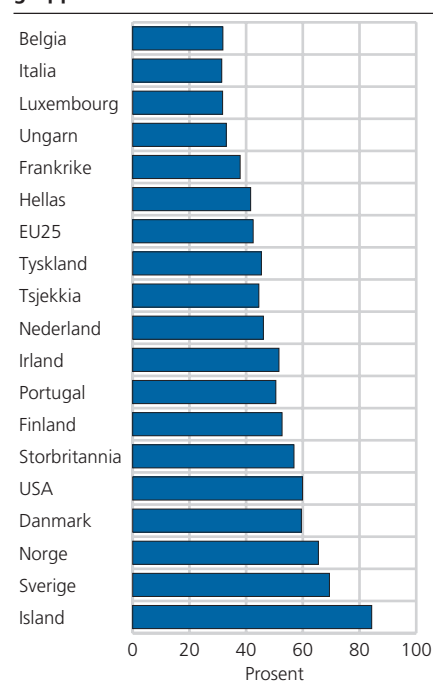
Den sentrale sykefraværstatistikken viser at fraværet økte fra 2. kvartal 2000 og nådde en foreløpig topp i 2003, se figur 5. I løpet av 2004 gikk sykefraværet imidlertid kraftig ned, for så å stige igjen i 2005. Fra 4. kvartal 2001, året da intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv ble inngått, til 4. kvartal 2005 var det en nedgang på 10 prosentpoeng (Fosen og Høydal 2005).

Økningen i 2005 var sterkest innenfor helse- og sosialtjenester med 7,8 prosent. Økningen var også relativt stor innenfor offentlig administrasjon og forsvar med 5,8 prosent og innenfor varehandel og hotell- og restaurantvirksomhet med 5,2 prosent.

Figur 3. Andel deltidssysselsatte av alle sysselsatte¹. 3. kvartal 2005. Prosent

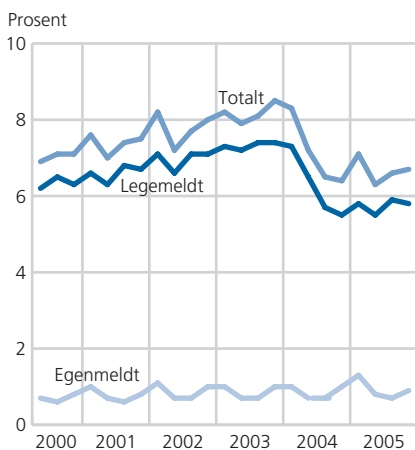
Figur 4. Sysselsatte¹ i alderen 55-64 år. 2005. Prosent av alle personer i hver gruppe

¹ Eurostat har en øvre grense på 64 år i sin sysselsettingsstatistikk. Sammenligningen med europeiske land har derfor ikke med arbeidstakere mellom 64 og 74 år.

Kilde: Labour Force Survey, Eurostat.

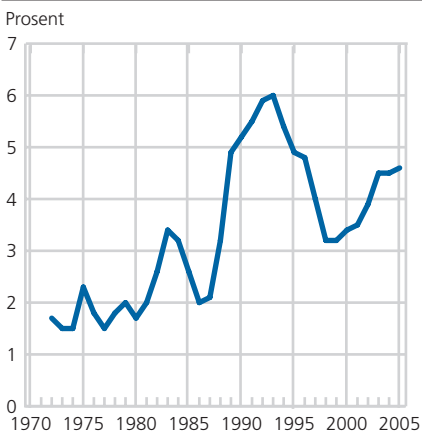
Figur 5. Tapte dagsverk på grunn av egenmeldt og legemeldt sykefravær for arbeidstakere 16-69 år. Kvartalstall¹. 2000-2005. Prosent av avtalte dagsverk

¹ Tallene for 1. kvartal 2002, 2. kvartal 2003 og 1. kvartal 2005 er justert for påsken.

Kilde: Den sentrale sykefraværstatistikken, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. Arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken. 1972-2005. Prosent

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen (AKU), Statistisk sentralbyrå.

Som innvandrere regnes her en person født i utlandet av utenlandsfødte foreldre (også kalt førstegenerasjonsinnvandrere), om ikke annet er spesifisert. Statistikken gjelder kun de som er registrert bosatte, det vil si at de ifølge folkeregisteret forventes å oppholde seg i landet i minst seks måneder.

Tallene er hentet fra registerbasert sysselsettingsstatistikk for innvandrere, <http://www.ssb.no/emner/06/03/innavarbl/>

Hoveddelen av sykefraværet er legemeldt fravær: I de kvartalene vi har tall fra, utgjør legemeldt fravær mellom 91 og 86 prosent av det totale fraværet.

Lav ledighet

Sysselsettingen i Norge er som nevnt høy, og arbeidsledigheten er lav sammenliknet med andre land. Ledigheten var i gjennomsnitt på 111 000 arbeidsledige personer i 2005, det utgjorde 4,6 prosent. Fra begynnelsen av 1970-tallet og fram til lavkonjunkturen i 1983-1984 var arbeidsledigheten stabil, i underkant av 2 prosent av arbeidsstyrken (figur 6). I 1993 var ledigheten på topp med 6 prosent av befolkningen som arbeidsledige. Ledighetstallene stabiliserte seg deretter på bunnivået med 2,8 prosent fra begynnelsen av 1999 til høsten 2002. Etter dette har ledigheten økt noe, før den flatet ut på rundt 4,6 prosent i 2. halvår 2003. Etter en kortvarig nedgang i begynnelsen av 2004 gikk ledigheten noe opp fram til midten av 2005, med en foreløpig topp på 4,8 prosent, for deretter å gå merkbart ned igjen.

Arbeidsledigheten har tradisjonelt vært mye høyere for kvinner enn for menn. Da ledigheten steg på 1980-tallet, jevnet kjønnsforskjellene seg ut. I 1993, da ledigheten var på topp, var 6,6 prosent av den mannlige og 5,2 prosent av den kvinnelige arbeidsstyrken arbeidsledig. Det var i første omgang de mannsdominerte næringene som industri og bygg og anlegg, som ble rammet av lavkonjunkturene. Kvinner er langt oftere sysselsatt i offentlig sektor; arbeidsplasser som tradisjonelt har vært bedre skjermet mot dårlige tider. Tilsvarende forskjell mellom menn og kvinner i 2005 var vesentlig mindre, henholdsvis 4,8 og 4,4 prosent.

Samtidig med relativt høy ledighet i perioder med lavkonjunktur, har andelen langtidsledige steget markert. Langtidsledige er personer med en sammenhengende ledighetsperiode på over et halvt år. I lavkonjunkturperioden 1988 til 1993 økte antall arbeidsledige fra 69 000 til 127 000, mens antallet langtidsledige økte fra 11 000 til 55 000, det vil si fra 16 til 43 prosent av den totale ledigheten. Økt sysselsetting og nedgang i ledigheten resulterte imidlertid ikke i noen umiddelbar nedgang i andelen langtidsledige. Først i 1996 ser vi en tydelig nedgang, som fortsetter fram til 2001, da andelen kom ned i 15 prosent. Men fra 2001 har andelen økt igjen og var på 24 prosent i 2005.

Færre ledige i alle innvandrergupper

Den registrerte arbeidsledigheten blant innvandrere gikk ned med 1,8 prosentpoeng fra 1. kvartal 2005 til 8,2 prosent i 1. kvartal 2006, se figur 7 (Olsen 2005b). Til sammenlikning gikk ledigheten i befolkningen ellers ned fra 3,4 til 2,6 prosent i samme periode. Når vi ser på innvandrergruppene, finner vi en noe sterkere nedgang i prosentpoeng blant de ikke-vestlige innvandrerne. De fleste av disse hadde en nedgang i ledigheten på over 2 prosentpoeng. Imidlertid var det de vestlige innvandrerne som hadde størst relativ nedgang, siden ledighetsnivået ligger en del lavere i disse gruppene.

Figur 5 viser at det er store nivåforskjeller mellom ulike innvandrergupper, med et markant skille mellom de vestlige og ikke-vestlige gruppene. Alle gruppene ble imidlertid tydelig berørt av konjunkturedgangen på slutten av 1980-tallet.

Flere innvandrere i arbeid

Blant førstegenerasjonsinnvandrere var andelen sysselsatte 57,5 prosent i 2005. Dette var en oppgang på 0,9 prosentpoeng fra 2004. I absolutte tall er dette en vekst på 10 200 sysselsatte. I hele befolkningen var det en marginal økning på 0,1 prosentpoeng til 69,4 prosent i samme periode (Olsen 2005a).

Det er imidlertid klare forskjeller hvis man deler inn innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn, se figur 8. Innvandrere fra Norden hadde 3 prosentpoeng høyere sysselsettingsandel enn befolkningen sett under ett. Innvandrere fra de nye EU-landene hadde høyere sysselsetting enn de øvrige fra Øst-Europa, med 69 mot 56 prosent. Innvandrere fra Afrika har lavest sysselsettingsandel: Førstegenerasjonsinnvandrere fra denne verdensdelen hadde en sysselsettingsprosent på 42. Blant ikke-vestlige innvandrere er innvandrere fra Asia den største gruppen. Sysselsettingen for denne gruppen var på om lag 50 prosent for førstegenerasjonsinnvandrere.

Økt botid gir høyere sysselsettingsandel

For innvandrere med en botid i Norge på under fire år var andelen sysselsatte på 48 prosent, mens den var oppe i 59 prosent for dem med botid fra fire til seks år. Går vi ytterligere opp i antall år bosatt i Norge, det vil si syv år og mer, ser vi bare en mindre økning i totaltallene på 2 prosentpoeng.

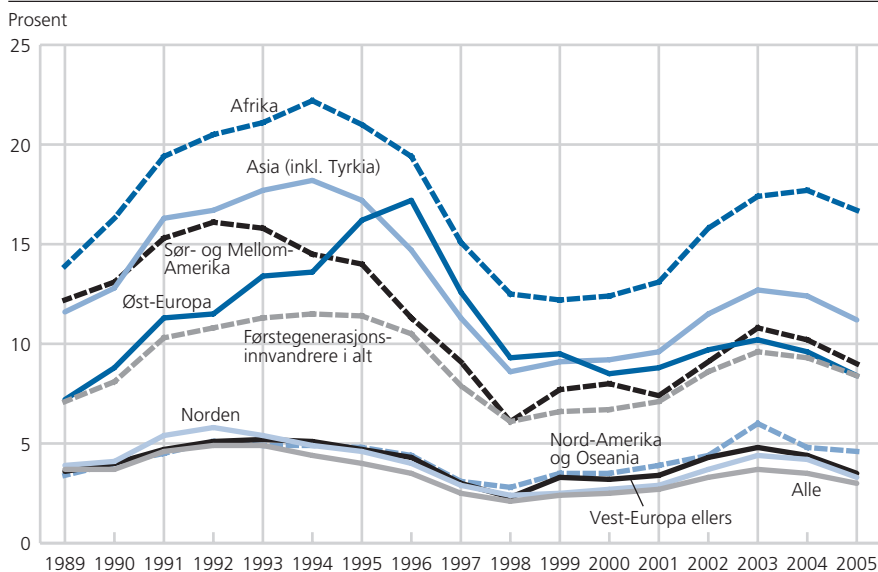
Det er imidlertid ganske lave sysselsettingsprosentene også i enkelte innvandrergupper med lang botid i Norge. Dette gjelder blant annet dem fra Pakistan og Tyrkia, som begge hadde en sysselsetting på 44 prosent. Det lave sysselsettingsnivået i disse gruppene har sammenheng med en svært lav yrkesdeltakelse blant kvinnene. Kvinner fra Pakistan hadde en sysselsetting på 28 prosent, mens menn lå på 60 prosent, med andre ord hadde de en dobbel så høy sysselsetting som kvinnene.

Flere kommer for å arbeide i en kort periode

Det har vært en sterk vekst i sysselsatte på korttidsopphold fra 2003, som er startåret for denne statistikken (Berge 2005). Statistikken omfatter personer som arbeider i Norge, uten at de er registrert bosatt her. Etter at EU, og

Statistikken er et supplement til den registerbaserte sysselsettingsstatistikken, som kun gir tall for registrert bosatte personer. Denne avgrensingen er i tråd med anbefalinger fra Den Internasjonale Arbeidsorganisasjonen (ILO) om måling av sysselsetting og ledighet. Sysselsettingstallene baserer seg i likhet med den ordinære registerbaserte sysselsettingsstatistikken på tall fra arbeidstakerregisteret og fra lønns- og trekkoppgaverregisteret, men i tillegg er det tatt i bruk data fra Sentralskattekontoret for utenlandssaker. (<http://www.ssb.no/emner/06/01/kortsys/>)

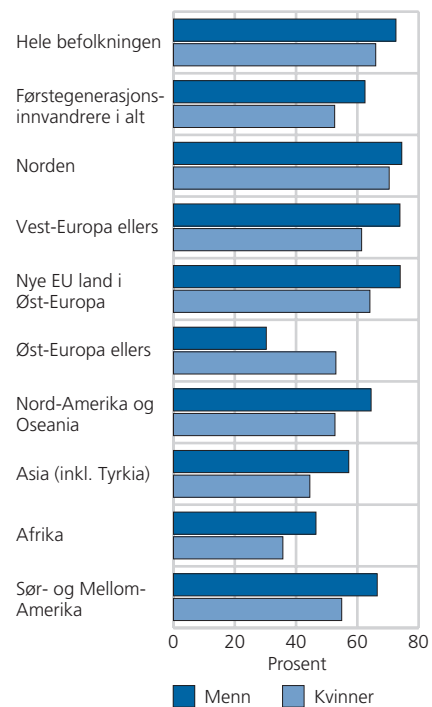
Figur 7. Registrerte arbeidsledige, etter landbakgrunn. Utgangen av november. 1989-2005¹. Prosent av arbeidsstyrken

¹ Brudd i tidsserien i 1999 pga. endringer i definisjon av helt arbeidsledige.

Kilde: Registerbasert sysselsettingsstatistikk for innvandrere, Statistisk sentralbyrå.

Figur 8. Sysselsatte, etter landbakgrunn og kjønn. 4. kvartal 2005. Prosent av personer i alt 16-74 år

Kilde: Registerbasert sysselsettingsstatistikk for innvandrere, Statistisk sentralbyrå.

dermed EØS, ble utvidet i 2004 med ti nye land som alle har lavere lønns- og prisnivå enn Norge, ble tall for arbeidsinnvandring enda mer etterspurt.

Foreløpig har det ikke vært en flom av lønnstakere fra de nye EU-landene. Til sammen var det 37 883 personer som jobbet i Norge og var på korttidsopphold i 4. kvartal 2005. Det har vært en økning fra 2003 på nær 8 000 personer. Det er særlig de nye EU-landene som står for denne økningen. Polakker og litauere utgjorde de største gruppene fra disse landene med henholdsvis nær 6 000 og drøyt 2 000 lønnstakere. Totalt var det likevel flest fra de andre nordiske landene, med 15 663 lønnstakere.

Flest i bygg og anlegg

Andelen lønnstakere med korttidsopphold er liten, sett i forhold til sysselsatte for øvrig, 1,65 prosent, men varierer etter næring. I 2005 var det flest lønnstakere på korttidsopphold i forhold til øvrige sysselsatte, innenfor utvinning av råolje og naturgass (6,3 prosent), bygg og anlegg (5,8 prosent) og hotell- og restaurantvirksomhet (3,2 prosent). I absolutte tall var det flest ikke-bosatte lønnstakere i bygg og anlegg med i overkant av 9 000 personer.

Rundt en tredjedel av de ikke-bosatte lønnstakerne fra de nye EU-landene jobbet i bygge- og anleggsvirksomhet. Forretningsmessig tjenesteyting og jordbruk, skogbruk og fiske følger deretter med henholdsvis 20,4 og 18,5 prosent. Forretningsmessig tjenesteyting betyr i denne sammenhengen hovedsakelig næringen utleie av arbeidskraft. I praksis arbeider disse korttidssysselsatte i bedrifter som tilhører andre næringer.

Ikke økt arbeidspress

Rønning (2006) har vist at vi finner få indikasjoner på at det generelle arbeidspresset har økt i perioden 1996 til 2003. Tall fra 2003 viser at en mindre andel ansatte enn noen gang tidligere har så mange arbeidsoppgaver at det var vanskelig for dem å konsentrere seg om hver enkelt oppgave. Omtrent 18 prosent sier at dette gjelder halvparten av tiden eller oftere, og menn rapporterer oftere at dette forekommer enn kvinner. Et annet mål på arbeidspress er om man må sløyfe lunsjen, jobbe lenger eller ta med arbeid hjem for å få jobben gjort. Flere enn fire av ti ansatte opplever dette ukentlig, og igjen opplever menn dette oftere enn kvinner. Ser vi på et tredje mål på arbeidspress; hvorvidt det er for liten tid til å utføre arbeidsoppgavene på en skikkelig måte, er imidlertid kvinner mer utsatt enn menn. Flere enn tre av ti kvinner opplever dette i sitt arbeid. Den totale andelen har likevel gått ned siden 1996.

Menn bestemmer mest selv

Et annet sentralt arbeidsmiljøområde er selvbestemmelse og autonomi. Et mål på dette er om man selv kan bestemme når man vil ta kortere pauser fra arbeidet. Våre data viser at nesten to av tre ansatte kan bestemme dette selv nesten hele tiden, men også her er det betydelige forskjeller mellom kvinner og menn. Hele 72 prosent av mennene kan bestemme selv, mens andelen blant kvinner er nede på 56 prosent. I motsatt ende av skalaen sier 20 prosent av kvinnene at de selv kan bestemme pauser i «svært liten del av tiden». Den tilsvarende andelen blant menn er 9 prosent. Menn har også noe større selvbestemmelse i forhold til ferie og avspasering. Totalt kan 78 prosent av de ansatte bestemme dette selv i noen eller høy grad. Disse

På arbeidsmiljøområdet har vi ikke nye data av året, men presenterer her data fra 2003. Disse dataene lå også til grunn for arbeidsmiljødelen i tilsvarende artikkel i SSP 4/05 (Lohne og Rønning 2005). Framstillingen nedenfor er i stor grad bygd på fjorårets artikkel, og Elisabeth Rønning skal krediteres for store deler av innholdet.

indikatorerne har holdt seg stabile de siste årene, men med en viss endring i retning av at kvinner kan bestemme mer over pauser selv.

Et kanskje enda viktigere område er selvbestemmelse i forhold til hvilke arbeidsoppgaver en skal få. To av ti kvinner sier at de kan bestemme det i høy grad. Tre av ti menn sier det samme. Totalt sier to tredjedeler av de ansatte at de i noen eller høy grad kan bestemme hvilke arbeidsoppgaver de skal få, og dette har holdt seg stabilt de siste årene. Noe av de samme trekkene finner vi når det gjelder selvbestemmelse i forhold til hvordan arbeidsoppgavene skal gjøres og hvilke kvalitetskrav som stilles. Seks av ti kan i høy grad bestemme hvordan oppgavene skal gjøres, mens fire av ti i høy grad kan bestemme kvalitetskravene. Menn bestemmer selv i høyere grad enn kvinner, men vi kan se en tendens til at kvinner har fått noe økt selvbestemmelse siden 2000. Dette har også bidratt til en svak økning i selvbestemmelse på disse områdene totalt sett.

Sju av ti unge kvinner er kundestyrte

Ser vi på hvordan ulike forhold styrer arbeidet til den enkelte ansatte, rapporterer over halvparten at arbeidet i høy grad er styrt av kunder, klienter eller lignende, og 17 prosent at det er styrt av arbeidskamerater/kolleger. Om lag en tredjedel rapporterer at arbeidet er styrt av fastlagte rutiner, og en like stor andel at det er styrt av tallfestede resultatmål eller tidsfrister. 13 prosent mener at arbeidet i høy grad er styrt av maskiner og teknisk utstyr. Bak disse tallene ligger det til dels betydelige kjønns- og aldersforskjeller. Hele 68 prosent av kvinnene i alderen 16-24 år blir i høy grad styrt av kunder og klienter, mens unge menn er de som i høyest grad blir styrt av kolleger. Menn blir i høyere grad enn kvinner styrt av maskiner. De yngste mennene opplever dette i høyere grad enn de eldre. For kvinner er forholdet motsatt, unge kvinner opplever dette i mindre grad enn de eldre kvinnene. Fastlagte rutiner styrer fire av ti kvinner og tre av ti menn, og blant begge kjønn er det de yngste som opplever det i størst grad. Resultatmål og tidsfrister oppleves i høyere grad som styrende for menn enn for kvinner. 40 prosent av mennene og 24 prosent av kvinnene opplever det i høy grad. For begge kjønn er det personer i alderen 25-44 år som er mest utsatt.

En av tre opplever konflikter mellom ledelse og ansatte

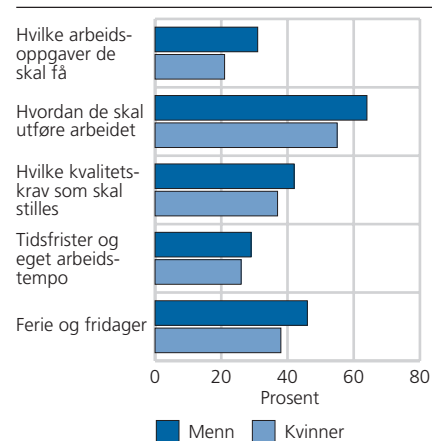
Når det gjelder konflikter på arbeidsplassen, opplever 32 prosent av og til eller ofte dårlige forhold mellom ledelse og ansatte. Dette er en nedgang på hele 10 prosentpoeng sammenliknet med 1993. 19 prosent opplever av og til eller ofte dårlige forhold mellom ansatte, også det er en betydelig nedgang i løpet av den perioden vi har tall for. Kvinner opplever begge typer av dårlige forhold i høyere grad enn menn, og nedgangen vi har sett de siste årene, skyldes i større grad nedgang blant menn enn blant kvinner.

Konflikter med personer som ikke er ansatt på arbeidsplassen forekommer ikke så hyppig som interne konflikter. Omtrent en fjerdedel av de ansatte opplever av og til eller ofte dårlige forhold til kunder, klienter eller elever. Det er ingen forskjell mellom kvinner og menn blant dem som opplever dette ofte, men en noe høyere andel kvinner enn menn opplever dette av og til.

Få er utsatt for vold eller trussel om vold på arbeidsplassen

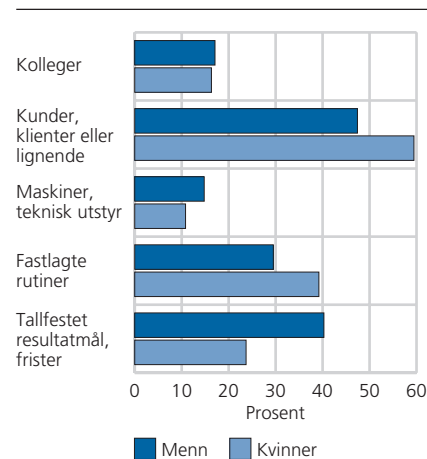
I 1989 oppga 5 prosent av de ansatte at de var utsatt for vold eller trussel om vold. I 2003 rapporterte nesten 7 prosent at de var utsatt for dette, men

Figur 9. Andel ansatte som i høy grad selv kan bestemme over ulike forhold i jobben sin, etter kjønn. 2003. Prosent

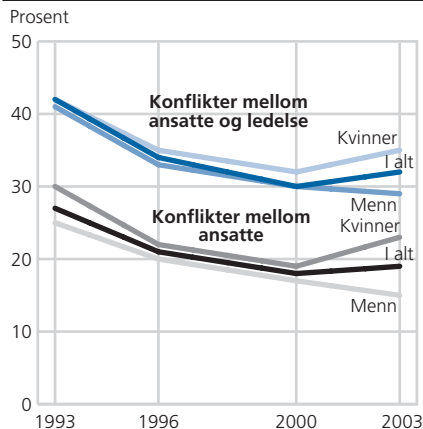
Kilde: Levekår tverrsnitt 2003, Statistisk sentralbyrå.

Figur 10. Andel ansatte som ofte eller av og til opplever konflikter i jobben, etter kjønn. 1993-2003. Prosent

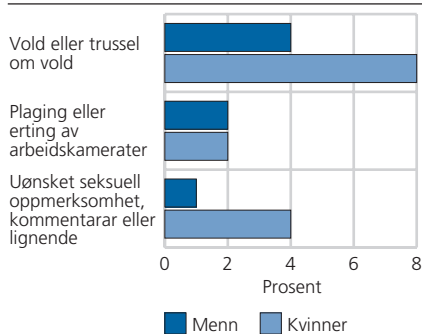
Kilde: Levekår tverrsnitt 2003, Statistisk sentralbyrå.

Figur 11. Andel sysselsatte som er utsatt for vold, trusler, mobbing eller trakassering et par ganger i måneden eller mer, etter kjønn. 2003. Prosent

Kilde: Arbeidsmiljøundersøkelsen 1993 og Levekår tverrsnitt 1996, 2000 og 2003, Statistisk sentralbyrå.

Figur 12. Andel som er svært eller ganske plaget av ulike helseproblemer som helt eller delvis skyldes jobb, etter kjønn. 2003. Prosent

Kilde: Levekår tverrsnitt 2003, Statistisk sentralbyrå.

denne økningen er likevel ikke statistisk signifikant. Kvinner er mer utsatt for dette enn menn. Den mest utsatte yrkesgruppen er personer ansatt i salg, service og omsorgsykker, der 13 prosent er utsatt, mens det gjelder 10 prosent av ansatte i yrker med kortere høgskole- og universitetsutdanning og teknikere. Kvinner er også mer utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet enn menn. Nesten 4 prosent av kvinnelig ansatte rapporterer dette. Den totale andelen er nesten 2 prosent. En omtrent like stor andel er utsatt for ubehagelig erting og plaging av arbeidskamerater, og her er det liten forskjell mellom kvinner og menn.

3 prosent av de ansatte opplever i høy grad arbeidet som en psykisk påkjenning. Nesten en fjerdedel av de ansatte opplever dette i noen grad. Ser vi spesielt på de som er utsatt for vold, trussel om vold, erting og plaging eller uønsket seksuell oppmerksomhet, ser vi at halvparten av de som har opplevd noe av dette, opplever arbeidet som en psykisk påkjenning.

Bare 4 prosent av eldre arbeidstakere har problemer i arbeidet på grunn av alder

Blant personer i alderen 50-66 år svarer 4 prosent at de har problemer med arbeidsoppgavene sine på grunn av alder, og en helt ubetydelig andel (under 0,5 prosent) av personene i denne aldersgruppen opplever press for å slutte fra arbeidsgiver. Likevel svarer nesten tre av ti at de ikke vil orke eller være friske nok til å kunne arbeide fram til pensjonsalder. Ser vi på hvilke forhold som kan få disse personene til å fortsette fram til pensjonsalder, svarer nesten halvparten at kortere arbeidstid vil ha meget stor eller stor betydning. Fire av ti mener også at mindre arbeidsmengde vil ha meget stor eller stor betydning.

Stabilitet i fysiske arbeidsforhold

De fysiske arbeidsforholdene er stort sett stabile, og antall arbeidstakere som er utsatt for varme, kulde, støy, forurensninger og dårlig innelima ellers, har holdt seg på samme nivå fra 1989 til 2003. Selv om det totalt sett ikke er mange som er utsatt for denne typen problemer, er noen yrker mer utsatt. Spesielt gjelder det sysselsatte innenfor primærnæringer, industri og bygg og anlegg.

Ergonomisk arbeidsmiljø preges også av stabilitet. Over halvparten står eller går mesteparten av arbeidstiden, mens litt over en tredjedel arbeider med gjentatte ensidige bevegelser mesteparten av tiden. En høyere andel kvinner enn menn oppgir at de har stor risiko for belastningsskader i arbeidet. Totalt er det 22 prosent som oppgir dette.

Nakke og skulderplager er vanligst

Andelen som opplever helseplager på grunn av jobben, har holdt seg stabil de siste årene, bortsett fra en viss økning i andelen som rapporterer smerter i armer og håndledd som følger av jobben.

Det arbeidsrelaterte helseproblemet som forekommer hyppigst, er smerter i nakke, skuldre og øvre deler av rygg, og kvinner er mer utsatt enn menn, selv når man kontrollerer for arbeidsforhold (Andersen 2006). 12 prosent av yrkesaktive kvinner er svært plaget, mens dette gjelder 6 prosent av mennene. 26 prosent av kvinnene er svært eller ganske plaget, mens den tilsvarende prosenten for menn er 13. To av tre svarer bekreftende på at plagene helt eller delvis skyldes nåværende jobb. Sysselsatte over 45 år er

mer utsatt enn yngre. 7 prosent rapporterer jobbrelaterte smerter i nedre del av ryggen, og her er det knapt forskjell mellom kvinner og menn, mens andelen personer som er plaget, øker med alder. En av ti er plaget av smerter i armer, håndledd og hender som følge av jobben, og kvinner er utsatt i større grad enn menn. Også her øker andelen personer som er plaget, med alder. Kvinner er også mer utsatt for hodepine og migrene som følge av jobben. 8 prosent av kvinnene er plaget av dette, og andelen er høyest i aldersgruppen 25-44 år. Når det gjelder helseplager som tetthet og piping i bryst, eksem og allergisk utslett og øyeplager, er det små andeler som rapporterer at de er plaget av dette som følge av jobben.

Det er vanskelig å si noe entydig om helseplager som skyldes jobben relatert til yrke, uten å gå i detalj, men det kan virke som om håndverkere, operatører og transportarbeidere er noe mer utsatt enn andre.

Datagrunnlaget

Hovedkilden til avsnittet om arbeidsmiljø er levekår tverrsnitt 2003 med arbeidsmiljø som tema. Til undersøkelsen ble det trukket 5 000 personer i alderen 16-66 år. 3 489 personer, eller 71 prosent, deltok i undersøkelsen. For mer dokumentasjon, se Hougen (2004).

I tillegg har vi brukt levekår tverrsnitt 2000 og 1996 og arbeidsmiljøundersøkelsene fra 1989 og 1993. For mer dokumentasjon, se Vågane (2001), Teigum (1996), NOS C228 og NOS C9.

¹ Har deltid som sin avtalte arbeidstid.

Referanser

Andersen, Arne (2006): Muskelsmerter – kjønn eller arbeidsforhold, *Samfunnspeilet 1*, 2006, Statistisk sentralbyrå.

Berge, Christoffer (2005): Sysselsatte og arbeidsledige på korttidsopphold i Norge, 4. kvartal 2005, ssb.no

Fosen, Johan og Unn Høydal: Oppgang i sykefraværet, 4. kvartal 2005, ssb.no

Eurostat (2005): Labour Force Survey 2. kvartal 2005.

Hougen, Hanne Cecilie (2004): Samordnet levekårsundersøkelse 2003 – tverrsnittsundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport, Notater 2004/49, Statistisk sentralbyrå.

<http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/>

<http://www.ssb.no/emner/06/01/kortsys/>

<http://www.ssb.no/arbeid/>

<http://www.ssb.no/emner/06/01/innvregsys/>

Lohne, Y. og E. Rønning (2005): Typisk norsk å arbeide deltid i Europa», *SSBMagasinet* 2005.

Lohne, Ylva og H. N. Næsheim (2003): *Kartlegging av bruken av deltid i arbeidslivet*, Rapport 2003/22, Statistisk sentralbyrå.

Lohne, Ylva (2005): «Norske menn jobber mest deltid i Europa», *SSBMagasinet* 2005.

Lohne, Ylva og Helge Nome Næsheim (2006): *Eldre i arbeidslivet*, Rapport 2006/9, Statistisk sentralbyrå.

NOS (1989): *Arbeidsmiljø 1989*, Norges offisielle statistikk C 9, Statistisk sentralbyrå.

NOS (1993): *Arbeidsmiljø 1993*, Norges offisielle statistikk C 228, Statistisk sentralbyrå.

Olsen, Bjørn (2005a): Registerbasert sysselsettingsstatistikk for innvandrere, 4. kvartal 2005, ssb.no

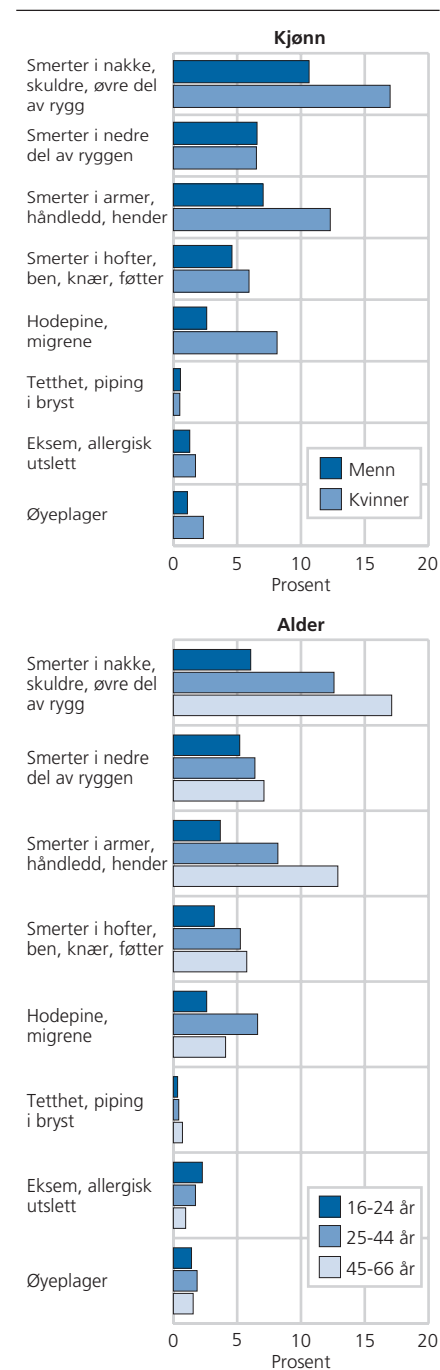
Olsen, Bjørn (2005b): Registrert arbeidsledighet blant innvandrere, 4. kvartal 2005, ssb.no

Rønning, Elisabeth (2006): Få indikasjoner på økt arbeidspress generelt i arbeidslivet, *Samfunnspeilet 1*, 2006, Statistisk sentralbyrå.

Teigum, Hanne Marit (1996): Samordnet levekårsundersøkelse 1996 – tverrsnittsundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport, Notater 1996/63, Statistisk sentralbyrå.

Vågane, Liva (2001): Samordnet levekårsundersøkelse 2000 – tverrsnittsundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport, Notater 2001/34, Statistisk sentralbyrå.

Figur 13. Andel som er svært eller ganske plaget av ulike helseproblemer som helt eller delvis skyldes jobb, etter alder. 2003. Prosent

Kilde: Levekår tverrsnitt 2003, Statistisk sentralbyrå.